

ANGOLOK.

Irta : *Ferenczy Valér.*

ELCSÉPELT téma : az angolokról írni. És mégis egyre izgatja fantáziánkat. Hogy mennyire izgatja, abból látszik, hogy lapokban, folyóiratokban és a könyvpiacra egyre újabb s újabb írások jelennek meg ezekről a furcsa szigetlakókról, erről a csodabogár-nációról. A téma nyilván kimeríthetetlen s megvan a lehetősége, hogy százféle szemszögből nézzük, vizsgálgassuk ; ki-ki a maga egyéni reakcióit mondja el az angol fajtáról, szükségét érzi beszámolni arról, milyennek látja őket — vagy nem látta. Mert ne feledjük : úton-útszélen beleakadunk abba, hogy valaki angol példákkal hozakodik elő anélkül, hogy ismerné őket ; a legnaivabb elképzeléseket is divat lett ráhúzni, ráfogni az angolokra ; mintegy szellemi ruhafogasnak szeretik használni, amelyre ki-ki ráaggatja azt, ami jól esik.

Az ilyen napidivat-diktálta angломániát persze kár volna külön figyelem tárgyává tenni, ez mindössze abból a szempontból jellemző, hogy annyira a közérdeklődés gócpontjába került az angol nácio. Nevezetesen éppen minálunk van ez így, az angol dolgok divatja az utóbbi években oly fokra hágott nálunk, hogy ezen már maguk az angolok is szórakoztak. Ily szempontból jellemző, amit egyik angol napilapban olvastam, amikor arról volt szó, hogy kívánatos volna a járművekre vonatkozó szabályokat az egész világon egyformákká tenni. Egész Európában a járművek az úttesten jobbra haladnak és balra előznek, kivéve Angliában, Csehszlovákiában és Magyarországon, ahol ennek a fordítottja a szabály. Ez az eltérés persze igen sok kellemetlenséget okoz s így maguk az angolok vetették fel a gondolatot, hogy ők is alkalmazkodjanak a többséghez, változtassák meg a szabályt, amire azután alighanem Csehszlovákia és Magyarország is rászánja magát, hogy hozzáidomuljon az egész Európában uralkodó hajtási szabályhoz «Magyarország esetében — jegyezte meg a lap — ez annál könnyebben fog menni, mert hiszen a magyaroknak minden jó, ami angol». (!)

Egészen más eset, ha valaki alaposan megismerkedett az angolokkal ; ha köztük élt, életformáikat magáévá tette, vonzódik hozzájuk s emellett mégis valami ismeretlen hányadot vél találni abban a formulában, amelyet megalkotott magának róluk ; ha úgy jár, mint magam, aki kiskora óta angol könyveken, kultúrán táplálkozva, első angliai útja alkalmával már mintegy a második hazába való megérkezés, hazatérés érzetével köt ki az angol parton s aztán amikor már huzamosan élt az angol nép legkülönbözőbb rétegeivel közeli érintkezésben, kintléte végeztével csaknem úgy érzi, hogy kevesebbet tud róluk, mint azelőtt. És aki, miután a vége felé már meglehetősen csömört kapott tőlük, mégis megint azon kapja rajta magát, hogy visszavágyik közéjük, hogy 8—10 hónap még korántsem volt elég, sőt meg se kottyant ahhoz, hogy valóban azt mondhassa : ismerem, jól ismerem az angolokat.

Sajátságos : ez a fatuskó-nép, ez a halvérű angol nyilván jobban kihívja az analitikai vizsgálódást, mint bármely más nácio ; izgató, ingerlő hatással van mindenkire, aki nyílt szemmel járka a világban. Őket magukat is izgatja, ami kiviláglik abból, hogy hiszen jelennek meg könyvek angol szerzők tollából is —

önmagukról. És izgatja a franciákat is; a két szomszéd nép, mondhatni, évszázadok óta élénken érdeklí egymást; mint a régi házások, néha dühösek egymásra, de mégse tudnak meglenni egymás nélkül. Sokban azt mondhatnók, irtó ellentét van az angol és a francia mentalitás közt; ezt tapasztaltam Angliában. A világháború utáni években az angoloknál igen erős franciaellenes hangulat volt érezhető, amely — ha meggondolom — bizonyos fokig rokonszenvvel a nálunk a háború végén a németekkel szemben érzett ellenszenvvel. «Tiresome people», ilyeneket mondtak nekem a franciákról angol ismerőseim, akik a nyugati fronton velük együtt harcoltak. Ami szó szerinti fordításban «fárasztó embereket» jelent, szabatos árnyalata szerint azonban azt, hogy nehéz velük kijönni... A szófukar angoloknál egy ilyen szokott szenttelen kiejtésükkel odavetett megjegyzés mögött kötetekre menő ingerültséget lehet kiérezni. Viszont feltűnt nekem, 1929-ben és 1930-ban, amikor ott voltam, mennyire nem volt Angliában tapasztalható animozitás a németekkel szemben.

Ha megkérdeznék tőlem, mit tartok az angol nép legjellemzőbb sajátosságainak, azt kellene felelnem: az átalakulásra való rendkívüli képesség és a nemzeti önkritika elbírása, sőt keresése. Ez talán furcsán hangzik, hiszen köztudomású, hogy az angol mennyire kitart hagyományai mellett, valamint az is, hogy meglehetősen jó véleménnyel van önmagáról mint nációról. De annál szembeszökőbb, mennyire megvan az érem másik, ellenkező oldala is. Ami az önkritikára való igyekezetet s általában a kritika elviselésére való képességet illeti: ezzel, csakis ezzel válik érthetővé az angolokról szóló irodalmi termés hallatlan gazdagsága, amely ép napjainkban oly feltűnő. Lehet, sőt van is olyan álláspont, amely szerint a nemzetről, amelyhez tartozunk, csak jót szeretünk hallani; de kétségtelen, hogy ez nem termékeny álláspont. *De nationis nihil nisi bene* — ez a felfogás lényegesen hallgatabbakká kell hogy tegyen, mint az ellenkező attitűd, amely igen nagy mértékben jellemzi éppen az angolokat. Ki ne lepődött volna meg már azon, mennyi bírálatot, sőt gúnyt képesek az angolok bevenni önmagukat illetően? Bernard Shaw mint a szigetország egyik legkiválóbb, közbecsülésben álló írója él az angolok között; pedig csaknem valamennyi művében, darabjaiban, valamint a hozzájuk írt előszavaiban, valóságos kéjjel figurázza ki, sőt becsméri, majdnem azt mondhatnók gyalázza az angolt, anélkül, hogy ezért bármi üldöztetésnek volna kitéve; sőt, ha olykor neki is megy valaki irgalmatlanul, mint teszem azt nemrég H. G. Wells, az se azért és azon a címen teszi, mert annyira szereti piszkálni, pellengérezni darabjaiban az angol nemzeti karaktert. Lehet, hogy ez azért is van, mert az angol tréfára veszi; de meg kell adni, hogy érti a tréfát. Ha erről meggyőződést akarunk szerezni, itt Budapesten, most, e sorok írásának idején, nem kell egyéb, minthogy megnézzük a «Johannát», amely hemzseg az angolok elleni gúnyolódástól.

Ha pedig bemegyünk egy könyvesboltba, akár itt nálunk Pesten, válogathatunk az angolokról szóló új és legújabb könyvekben. Csak úgy sebtiben három ilyen könyvet ragadtam ki legutóbb, egyet angol és kettőt francia szerzőtől. J. B. Priestley «English Journey»-je: útleírásféle, mintegy felfedezőút a szerző hazájában; az «England, this way!» című Tauchnitz-kötet eredetileg franciául jelent meg, egy Félix de Grand'Combe álnév alatt meghúzó angolországi francia egyetemi tanártól, aki igénytelen társalgó hangnemben kioktatja honfitársait, akik Angliába akarnak jönni, beavatja az angol szokásokba; dr. G. J. Renier ugyancsak meghonosodott Angliában

annyira, hogy könyvét, «The English: Are They Human?» már angolul írta, sőt a komoly figyelmet érdemlő angol írók sorába került. Ép most, a Times Literary Supplement legújabb száma ismerteti Renier legfrissebb könyvét Robespierreről, anélkül, hogy szót vesztesse a már ismert szerző francia nemzetiségére; nyilván már teljesen el van könyvelve mint angol író, és mondhatom, joggal.

Ez is érdekes: nem első eset, hogy idegen nemzet fia vált elismert angol íróvá; ott van Joseph Conrad, aki lengyel volt és eredetileg kereskedelmi tengerésztiszt, már mint felnőtt ember honosodott meg Angliában és vált aztán a háborúelőtti angol írónemzedék olyan elbeszélő írójává, akire hódolattal tekintenek az angolok. Sőt ép mint az angol nyelv és stílus páratlan mesterét dicsőítik, még olyat is mondtak rá, hogy idegen léte jobban, tökéletesebb íróművészettel tudta az angol nyelv lehetőségeit kiaknázni, kiművelni, mint bármelyik angol író-kortársa. Ez megkapóan illusztrálja az angol nyelv és irodalmi kultúra asszimiláló erejét. Nyilvánvaló, hogy az angol nyelv rendkívül alkalmas, hajlítható médium a kiváló nyelvi és stiláris képességekkel megáldott idegen részére; és tagadhatatlan az is, hogy az angolok sok esetben nagyon is készeknek mutatkoztak befogadni, magukénak vallani az idegent, aki kulturális téren nyújt nekik valamit — jót vagy rosszat, artisztikusot vagy más esetben giccseset, ahogy jön.

Igy pl. az említett «England, this way!» című franciául írt s aztán angolra fordított könyv is giccses egy kissé, de azért mulatságos. És tanulságos is; szerzőjének nagy az olvasottsága, sok érdekes dologra utal, idézetei szellemesek, találóak, nem egy esetben hálásnak érzem magam iránta szemelvényeiért. Csomó szerzőt is említ, főleg franciát, akik újabban foglalkoztak az angolokkal. Mindamellett ez a könyv túlnyomó részben nem egyéb, mint etikett-szabályok gyűjteménye: mit ne tegyen a francia angolok közt, hogyan viselkedjék, mitől óvakodjon. Ebből a szempontból is érdekes, legalább is azok számára, akik az illemszabályokban a szociológiai jelenségek sokszor humoros, de azért korántsem teljesen jelentőség s mélyebb értelem nélküli velejáróját, korrelátumát hajlandóak látni. A könyv humora helyenként páratlan, meglehetősen az elevenére tapint a franciák nem egy modorbeli sajátságának, sőt fogyatékoságának, amit Angliában föltétlenül kerülni kell. Élénk causeur-hangnemben aposztrofálja francia olvasóját: az Istenért, barátom, csak ezt ne tedd itt, kiröhögnek! ne gesztikulálj és főleg ne beszélj olyan hangosan!

Valóban, most jut eszembe, hogy az angolok fentebb említett két fő nemzeti sajátsága mellett harmadiknak ezt kellett volna hangsúlyoznom: a halk beszédet. Általában a figyelmességet, mert hiszen az angol igen figyelmes, udvariassága 90%-ban figyelem az embertárs iránt és csak 10%-ban üres udvariaskodás. Anglia az az ország, ahol senkit se kell szólogatni, nincs uraságod, méltóságod, vezéregazgató úr, kérlekalásanméltóztassálpárancsolni stb. Sőt tegezés és magázás sincs; ebben is eltér minden más nyelvi közösségtől. Bár ezzel már más területre jutunk; ezt az óriási előnyt, hogy az igeragozásban s egyéb nyelvtani formákban nem kell megkülönböztetéseket tennünk embertársaink közt, az angolokkal együtt élvezni ennek az óriási nyelvcsaládnak minden tagja: az amerikai, ausztráliai, délafrikai, az összes angol domíniumok lakossága; hiszen még az indusok is nagyrészt angolul kénytelenek egymással beszélni; bármennyire gyűlölik az angolt, ez nem változtatja meg azt a tényt, hogy Elő-Indiában 400 különböző nyelv van a bennszülöttek

közt; ebből a bábeli nyelvzavarból csak egy menekvés van számukra, a közös kultúrnyelv, az angol. Külön terület, külön téma az, milyen nagy s egyre növekvő jelentőséggel bír a földön az angol nyelv, jöllehet nem is nyelv, inkább ötletszerű, pongyola vegyítése egy csomó más nyelvnek — nem kell egyéb, mint valamelyik jó csak-angol szótárt nézegetni, ahol a szavak eredete, etimológiája is megvan, hogy lássuk, micsoda vegyülék. S hogy milyen pongyola, arra nézve jellemző, hogy a mai, más nyelvben most is használatos idegen szavakat annyira szereti hibásan, hamis helyesírással átvenni — nem is beszélve a kiejtés torzításairól. Hogy csak hirtelen említsek egy példát, amely eszembe jut: a festőbotot, amelyre a festésnél kezünket rátámasztjuk, az angol ezzel a nyelvészeti szörnyszüleménnyel jelöli: mahlstick (így!) félig angolul, félig németül, de még azt a fáradságot se vette magának, hogy tudomásul vegye, hogy a német malen ígét — festeni — h nélkül írják, mert hiszen mahlen, h-val, annyi mint örölni. Aránylag nem nagy fáradsággal az összehasonlító nyelvészet kedvelője egész szép kis csokrot állíthatna össze az angol nyelvképződés e pongyolaságaiból, amelyek egyrészt azt is illusztrálnák, hogy az angol igen kis súlyt helyez a tudás pontosságára, másrészt nyelvi szempontból azt, hogy az angol nyelv mennyire ötletszerűen, mondhatni dilettantikusan kotyvasztódott össze. És mindamellett megvan nemcsak a maga szépsége, nemcsak alkalmas a finom árnyalatokra, de tagadhatatlan az asszimiláló ereje. Vagy talán éppen ez a laza, nem agyonszabályozott szerkezet hozza magával, hogy annyira elterjedt a világon, hogy inkább vált világnyelvvé, mint bármely más kultúrnyelv?

Ily vonatkozásban az a kérdés is felmerülhet, vajjon nem az angol fajtában van meg ez az asszimiláló erő? Bizonyos mértékig kétségtelenül ez is áll, mindamellett, hogy hiszen az angol legkevésbé sem mondható egységes, homogén fajnak. Nagyjából, kisebb keveredésektől eltekintve is, három fő fajtáról kell beszélni, amelyekből a történelmi fejlődés összegyúrta az angolt: a kelta-brit, aztán az ősi germán «angol» és szász. Ne feledjük, hogy az «angolszász» nem volt egyetlen törzs, hanem két különálló germán nép, amelyek a szigetország más-más területein ültek nyakára a brit őslakóinak, amíg azután őket is leigázták a normannok hóditó Vilmos vezérére alatt. Hogy mennyire kihangsúlyozódik még ma is ez a régi faji keveredés, illetve nem homogén eredet, arra nézve jellemző, hogy vannak sznob-hajlamú angolok, akik ma is büszkén vallják, hogy normann vér folyik ereikben. A franciák közt nemkevésbé akad még, aki hangsúlyozza, hogy normann; egyáltalában nem akar csak egyszerűen «francia» lenni, még ma is fontos neki — még ha nem is hallott soha Nietzschéről és a Herrenmoral-ról —, hogy annak a harcias népnek leszármazottja, amely valamikor a sötét középkorban fogta magát és Angliától Sziciliáig hajózva, szélteben hányt kardélre s hajtott tüzzel-vassal uralma alá más népeket.

Mindenesetre nagyon alapos fajtudományi tájékozottság kellene ahhoz, hogy az angoloknál ma észrevegyünk valamit a különböző fajtákból, amelyek alkotják. Hiszen az idegen még a skótokat, velszikeket, sőt az íreket is alig látja másnak, mint az angolokat; megzavarónak érezheti, amikor ők maguk annyira hangsúlyozzák ezeket a «nemzeti» vagy származásbeli különféleségeket; nekünk bizony, akármit mondanak ők, a skót vagy a velszi körülbelül ép olyan «angol», mint a többi. Megvallom, amikor Angliában voltam, az ott élő írekben, akiket ismertem, sem tudtam valami feltűnő másneműséget, ír nemzeti jelleget felismerni. Ejnye, kiáltottam fel nem egyszer magamban,

hát ennyire nem ismerem még ki magam ebben a szigetországban, hogy észre se veszem ezeket az állítólagos nagy fajtabeli különbségeket? De lehet, hogy nem tévedtem olyan mértékben, mint ahogy látszik; bizonyára van sok ellenőrizhetetlen faji keveredés is, nem is beszélve a szokások, a közeli együttélés asszimiláló hatásáról. Ők inkább a heterogénséget látják, érzik, az idegen inkább az asszimilációt, a homogenitást, épúgy, mint amikor egy család tagjait az idegenek találják hasonlónak; maguk a családbeliek úgy vélik, hogy pl. két fivér alig vagy cseppet se hasonlít egymáshoz, de ezzel bajos érvelniök akkor, amikor lépten-nyomon megtörténik, az hogy a két fivér közül az egyiknek is, a másiknak is köszönnek idegenek az utcán, abban a hitben, hogy ő a másik. Lehet, hogy ha Irországból is járok, könnyű szerrel, első «blikkre» felismerem az írt, ellentétben az angollal; de enélkül, Londonban, ott lakó ír ismerőseimnél igen furcsán hatott rám, amikor hangsúlyozták ír voltukat, sőt egy alkalommal nekem mutatóba beszéltek egy kicsit az újonnan divatba jött, ősi kelta ír nyelven. Ez a nyelv, a «Gaelic», mostanáig holt nyelv volt, az újonnan szerzett nemzeti önállóság jegyében azonban kezdik művelni, tanulni ezt a semmi máshoz nem hasonlítható, furcsa torokhangú nyelvet.

Az angolság évszázados asszimiláló hatása mellett nyilván ép újabban van egy bizonyos ellenáramlat, *dizasszimilálódás* is. A velszi, a skót, ha még oly jó «angol», helyesebben brit is, de szereti bizonyos öntetszeggel hangsúlyozni regionális különállóságát — nem is beszélve az írekről, akiknél érthető, hogy az évszázados, napjainkig tartó elnyomás ellenhatása ilyen mondvacsinált újításokban is mutatkozik, mint aminő egy egészen fölösleges, holt nyelv mesterséges fölélesztése. Ez a *legújabb dizasszimilációs processzus* nyelvi kihatásában feltűnő analógiát mutat azzal, hogy pl. a Palesztinában megtelepedett zsidók közt a régebben nagyjából ugyancsak holt nyelvnek mondható héber mindennapi érintkezési nyelvvé vált. Nem tartozik szorosan véve tárgyamhoz, de nem állhatok ellent itt megemlíteni azt a fényes humorú dolgot, amit hallottam, hogy a palesztinai angol védnökség révén oda beosztott angol rendőrök közt az ír származásúak folyékonyan bár, de erős ír kiejtéssel beszélnek a hébert!

Némiképp eltértem a tárgytól annyiban is, mert a három könyv, amely angol érdeklődésemnek új tápot adott, a szigetlakók közül csak szűkebb értelemben az angolokkal foglalkozik. J. B. Priestley «Angliai utazása» olyan könyv, melyet könnyű elfelejteni, nem tartozik azok közé a könyvek közé, amelyek belső reagálást képesek kiváltani az olvasóból. Pedig az alapjául szolgáló ötlet kitűnő: az író elindul hazájában széjjelnézni, közelről megfigyelni, hogyan élnek honfitársai a mai gazdasági és egyéb helyi, lelki és kulturális adottságok között. Bejárja Anglia számos városát, vidékét, főleg az ipari vidékeket; ő maga is városi milióból került ki, be is vallja, hogy kevésbé érdekli a gazdavilág, a paraszt idegen maradt számára. Rendkívüli otthonossággal mozog mindenfelé, tapasztalataival meghazudtolja azt a felfogást, melyet egyébként nem is tartja szükségesnek cáfolgatni, mintha az angol nehezen ismerkedne, barátkozna. Priestley, aki regényeivel, szindarabjaival rendkívüli közönségsikerekre tett szert, típusa a jámbor tucat-angolnak; nem is akar más lenni; derék, jó fiú, akit szívből érdekel, hogyan élnek honfitársai, úton-útfélen bratyizik, a csapszékekben, a kietlenségükről joggal hirhedt angol «pub»-ekben (public house) sörözik gyári munkásokkal, majd megnézi a gyárat s figyeli az ipari életben előállt eltolódásokat,

amelyek pl. a lancastervidéki szövögyárak tulajdonosait sok esetben a szoros értelmében koldusbotra juttatták. Háborúutáni dekonjunktúra, az export kiesése, Japán konkurrenciája stb. A volt szövögyártulajdonos rongyokban totyog az utcán s szedegeti a járdáról az eldobott cigarettavégeket.

Hogy ez a tagadhatatlanul érdekes tárgyú és igen elevenen megírt könyv mégis oly kevésbé tud élményszerűvé válni az olvasó számára, alighanem főleg azzal is függ össze, hogy a szerző annyira hasonlít a milióhöz, amelyben mozog; egy szürke angol a sok közül s így a festmény, amelyet fölvezet, bármily eleven ecsetvonásokkal is akarja élénkíteni, nagyon is szürke a szürkében. Képtelen a tárgya fölé emelkedni, inkább részletproblémákban fecsérli el magát, átfogó, az egész tárgyat összekapcsoló problémája nulla. Ezt legkevésbé se mondhatjuk Renier doktorról, aki 15 évi angliai élete alapján boncolgatja az angol nemzeti karaktert. Előrebocsátva, hogy nem akar objektív érvényű igazságokat lefektetni, kíméletlen fölényességgel vág neki a témának. ((Érdekes, hogy másik, legfrissebb könyvének, a «Robespierre»-nek bírálatában a Times Literary Supplement ezt a szót használja Renier-re: «cocksureness» — hetyke önhittség.) A könyv címében fölvetett kérdést, «emberiek-e az angolok?» úgy kell értelmezni, hogy ez a csodabogárszerű fajta minden életnyilvánulásában más, mint mondhatni, az összes többi halandó. Nem tartja normális emberi lénynek az angolt; joggal fennakadva azon a rengeteg ellentmondáson, amely mást is megdöbbsent Angliában, igyekszik ezeknek a gyökerére hatolni, helyenként a rutinos esszéista önkényével ugyan, de szellemesen és a tárgy rendkívül alapos ismeretével. Annyira ismeri az angolokat, minden rétegüket, a köz- és magánélet összes területeit, hogy ily verzió mellett csakis szándékos lehet, ha itt-ott átsiklik a problémákon. A jelenségek, amelyeknél legtöbbet időzik, a következők: Az angolok nemzeti önhittsége, aztán formakultusza, a külsőségeknek tulajdonított túlzott fontosság (ez mind olyasmi, aminek — mint fentebb láttuk — nagyon is megvan az ellenkezője, hiszen a formák fejlettek ugyan, de mégis csak hasonlíthatatlanul egyszerűbbek, emberibbek, mint más népek még ma is meglévő, ósdi szervilizmusa). Az angolok egyéni vendégszeretetével szembeállítja a kollektív, illetve hivatalos, hatósági ridegséget, amellyel az idegen találkozik, példákat is említ arra, hogyan kötnek bele a külföldibe s éreztetik vele, hogy nem kívánatos elem. Én ennek ellenkezőjét tapasztaltam. Míg itthon egyre rovom a hivatalokat, borzalmas idő- és idegáldozattal vagyok kénytelen ezéféle bürokratikus kényszernek behódolni, Angliában kilenc hónap folyamán mégcsak közelébe se jutottam a bürokratizmusnak; mint boldog idő él emlékemben kintlétem, amelynek folyamán egyszer se láttam belülről hivatalt! Igaz, Renier is jelzi, hogy e tekintetben javulási folyamat indult meg; fokonyként kezdik feladni az angolok szigetlakói zárkózottságukat adminisztratív értelemben is; a háború utáni, egyre gyorsabb tempójú nemzetközi érintkezési technika náluk is megteszi hatását, közelebb hozza őket lelkileg is a többi népekhez, dominiumaikhoz, az Egyesült Államokhoz és az európai szárazföldhöz.

Páratlan elmésséggel foglalkozik a francia-angol író az angol ösztönélet áthághatatlan gátlásaival, amelyre annyi furcsaságukat lehet visszavezetni. A nemiség is nagyban tabuvá van deklarálva (helyesebben: csak volt!); így feltűnő vénlányos jelenségek észlelhetők még férfiaknál is. Annak az egyébként rokonszenves angol sajtóságnak, a nagymérvű állatszeretnek is nagyban ide vezethetők vissza a túlzásai. Hasonlíthatatlanul jobban védik,

gyámolítják az állatot, mint az embert. (A könyv e fejezetének van egy illusztrációja, amelyen két szárnalmas, toprongyos gyerek bámul egy kőkerítést, amelyen túl nagy, sokablakos, emeletes ház látható ily felirattal : elhagyott kutyák otthona.) A szívjóság mellett itt-ott feltűnő a kilengés az ellenkező véglet, a kegyetlenség felé is; az angol büntetőjog szigorúbb, mint más kultúr nemzeteké, a halálbüntetést nemcsak megtartották — bár ép az utóbbi években igen erős volt Angliában a felzúdulás ellene, széles körben követelték eltörlését —, de igen sokszor alkalmazták olyan esetben, amikor ez sok más államban elképzelhetetlen volna. A falkavadászat is némiképp ellentmond a szívjóságnak, amely az állatok védelmében éli ki magát. Az állatimádat szélsőségeit illetően a szerző nem egy ízben vitára kelt angol ismerőseivel; egy alkalommal felállította a kérdést : mi lenne, ha valahol az országút mentén egy magával tehetetlen öregembert és egy kutyát találnának az éhhalál küszöbén és mindössze annyi élelem volna kéznél, amennyi az egyiknek vagy a másiknak megmentésére elegendő; úgy-e hogy a kutyának adnák, nem az embernek? Amint kimondta, maga is meghökkent s el volt készülve rá, hogy angoljai felháborodva tiltakoznak ilyen túlzott beállítás ellen, de nem ez történt! Azok fontolóra vették, hogy valóban indokolt volna, hogy a kutya részesüljön elsőségben, «mert hiszen az a szegény állat nem is tud szólni, nem tudja megmondani mi baja». Általában mindig mint «néma barátok»-ról szoktak megemlékezni az állatokról. Itt, ebben rejlik egyik fő nyitja ennek a végtelenségig vitt állatrajongságnak — fűzi hozzá valóban páratlanul elmés felismeréssel a szerző : az angolokban annyi a belső gátlás, hogy ők maguk se igen tudnak beszélni, képtelenek a közvetlenségre, intimebb gondolataik, bajaik, problémáik feltárására; főleg ezen az alapon is éreznek oly mély közösséget az állatokkal, akiknél nyilvánvalóan ugyanez az eset.

Hogyan jött létre ez a gátlásokkal teli, logikátlan, a szellemiséget kevésre értékelő típusa az angolnak? — kérdi a francia szerző. Az angolok nem voltak mindig ilyenek, újabb fejleményt kell látnunk e jelenségben. A XIX. század tenyésztette ki ezt az angol típust főleg a híres, előkelő középiskolai intézetek hatása révén. Ezekről a public school-okról, Eton-ról és Rugby-ről igen érdekes dolgokat tudunk meg; ezek egész kis külön államok voltak az államban, egyes igazgatók korlátlan hatalommal valószínűleg meg ott bizarr nevelési elveiket, részben a maguk elvont, világtól elrugaszkodott elképzelése alapján, részben azzal a nyilvánvaló céllal, hogy uralkodó osztályt neveljenek. Ez azzal is függ össze, hogy a XIX. században a született urak, az arisztokrácia elvesztette addigi fölényét, gazdasági átalakulás folytán a polgárság kezdett osztozni előjogaikban, már a polgárságból is egyre inkább rekrutálódtak a társadalmi helyzetüknél fogva vezető szerepre rendelt ifjak; ezekből kellett megfelelő urakat faragni. A képzettség, kultúra másodrendű volt; első volt a fegyelem, a felnőttesség, a gentlemanság. A XIX. század angol protestáns vallásossága is erősen befolyásolta ezt a nevelési ideált, amelyhez először a felső nemesi és nagy polgári rétegek idomultak hozzá, majd fokoként fentről lefelé terjedve, itatta át az egész angol polgárságot. Renier véleménye szerint ezeknek az iskolai igazgatóknak óriási hatásuk volt így, végeredményben a nép széles rétegeire; őrjük vezeti vissza azt, amit az angol rituális, szertartásszerű életformájának nevez. A fiúktól mindenáron azt kívánták, hogy úgy viselkedjenek, mint a felnőttek; ezzel a képtelen követelménnyel járt aztán, hogy az angol egy bizonyos természetellenes, «nem emberi» viselkedésnek külsőséges megjátszására, mimelésére szokott rá.

Szóval mindez a francia szerző szemében nem egyéb, mint a XIX. században kialakult dresszúra; korántsem nemzeti jelleg, nem volt meg azelőtt és most sincs meg a népnél. Renier sokat barátkozott angol mezőgazdasági munkásokkal is, tanulmányozta őket és meglepődve tapasztalta náluk a közvetlen, nyers, gátlás nélküli életörömet, amely nagyon is megvolt a régi századok angoljában. Itt aztán egyéni elbírálás dolga, mennyire vagyunk hajlandóak elmenni ezzel a franciával, akinek hasonlíthatatlanul rokonszenvesebb az angol paraszt, mondhatni rabelais-i nyersesége, mint a hagyományos, patinás angol gentleman gátlásokkal teli életformája. De egy megkapó esetet beszél el a nép köréből, amelyhez feltűnően hasonlót tapasztaltam magam is. Először a magamét mondjam el: Egy alkalommal Londonban egy Lyonsban — olcsó teázó és étkező, amelyen minden utcasarkon található s ahová bolyongásai közben boldog boldogtalan betér egy csésze kitűnő teára — teázva, cigarettát akartam venni az automatából, amelyen Angliában mindenütt van; egy shillinget kell bedobni s kiesik a 20 darab ugyancsak kitűnő Players vagy Craven A. De ezúttal nem esett ki: az automata el volt romolva. Integtettem a pincérnőnek, tudtam, hogy neki van kulcsa az automatához, közben azonban ráztam erősen az emeltyűt, hátha mégis megembereli magát a gépezet s kiadja a kívánt cigarettát. Erre mellettem két markos kéz is nyújtogatja felém a cigarettáját; két vadidegen, iparos- vagy sofőrökülsejű angol egyforma barátságos lendülettel kínál, hogy ne kelljen várnom. Pedig tudhatták, hogy nem maradhatok soká cigarettá nélkül, hiszen máris hozta a pincérnő az automata kulcsát. Renier ugyanezt tapasztalta, de nem cigarettával, hanem sörrrel! Egy vidéki csapszékben letelepedett egy mezőgazdasági munkás mellé és sört rendelt, mire a jámbor angol paraszt barátságosan odanyújtja neki a korsóját, amelyből nota bene már ivott és kínálja, «hogy ne kelljen várnia». Én nem fogadtam el a derék sofőrök cigarettáját; Renier «szociológiai studiumból» mindent elkövetett, hogy közelebb férközzék a derék angol mezőgazdasági munkásokhoz és — sörhabus harcsabajusz ide, higiénia oda — jót húzott a korsóból. Erre az egész csapszéki kompánia befogadta mint egyenrangút, mint embert az emberek között. Számítalan kedves apró epizód idéződik fel ilyen réven abban, aki érintkezésbe jutott az angol néppel. Az egyszerű angol ember valóban rendkívül jóindulatú; ezt tapasztaltam például akkor, amikor 40-ed magammal feküdtem egy londoni közkórházban.

Ami ezzel szemben az angolok hideg formakultuszát, gátlásokkal teli, «szertartásos» életreakcióit illeti: a legfontosabb kérdés, amely felmerül az, hogy legújabban ez az életforma hogyan, mennyiben ment át változáson. Mikép módosult az angol szokás, felfogás, egész mentalitás a világháború óta, ez volna a legérdekesebb téma, ezzel dokumentálódik megkapóan az angol fajta képessége az átalakulásra s a tanulságok levonására. Nem hiszem, hogy volna nép, amely a világháború óta oly mélyreható átfarmálódást, mutat mint az angol.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: KÁLLAY MIKLÓS.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.